

UOT 94 (470) “16/18”**XIX ƏSRİN 60-70-Cİ İLLƏRİNDƏ BOLQARİSTAN - RUSİYA
MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏRİ****Z.N.NURİYEVA*****Baki Dövlət Universiteti*
*nuriyevazoya@yahoo.com***

XIX əsrin 60-70-ci illəri rus-bolqar xalqlarının çoxsahəli mədəni əlaqələrinin inkişaf dövrüdür. Bolqar xalqının qədim zəngin mədəniyyəti həmişə Rusiyanın marağında olmuşdur. Bu illərdə bolqar xalqı mədəni inkişafının müxtəlif məsələlərinin genişləndirilməsində Rusiyanın köməyinə arxalanırdı. İki ölkə arasındakı mədəni əlaqələrin əsas göstəricilərindən biri bolqar gənclərinin rus tədris ocaqlarında təhsil alması olmuşdur.

Bolqar xalqının tələbatına uyğun ziyalı kadrların hazırlanması milli mədəniyyətin inkişafına öz töhfəsini vermişdir. Eyni zamanda Rusiya hökuməti yeritdiyi mədəni siyasətlə bolqar mədəniyyəti üzərində öz təsirini möhkəmləndirməyə can atdığı bir daha sübut edirdi. Bolqar-rus mədəni əlaqələrinin tərəqqisi bolqar milli mədəniyyətinin inkişafında bir sıra nailiyyətlər əldə edilməsinə səbəb olmuşdur.

Açar sözlər: mədəniyyət, Bolqarıstan, əlaqə, təhsil, elm

XIX əsrin 60-70-ci illərində Bolqarıstanın siyasi azadlığının silahlı mübarizə yolu ilə əldə edilməsi əsas məsələ kimi qoyulmasına baxmayaraq, milli mədəniyyətin inkişafı və qorunması öz aktuallığını saxlayırdı. Həmin dövrdə bolqar mədəniyyətinin inkişafına təsir edən ümummilli institutlar – Breildə Bolqar ədəbi cəmiyyəti, Venedə Proqress cəmiyyəti, Qadın xeyriyyə və maarifçilik cəmiyyətləri yaradıldı. 1876-cı ildə Bolqarıstanın 72 şəhər və 1432 kəndində 1500 ümumtəhsil məktəbi və müxtəlif mədəni mərkəzlər mövcud idi. 1870-ci ildə müstəqil bolqar kilsəsinin yaradılması haqqında sultanın fərmanından sonra mədəni inkişaf məsələlərinin həlli yolunda bolqar cəmiyyətində yeni maraqlar oyandı (1,172; 9,106).

Bolqar xalqı mədəni inkişafının çoxsahəli məsələlərinin genişləndirilməsində Rusiyanın köməyinə arxalanırdı. 60-70-ci illərin rus-bolqar mədəni əlaqələrinin əsas tərkib hissəsindən birini bolqar gənclərinin Rusiyada təhsil alması təşkil edirdi. Bu sahədə iki ölkə arasında mövcud olan ənənələr 70-ci illərdə bolqar gənclərinin qəbul olunduğu tədris müəssisələrinin genişlənməsinə səbəb oldu. Kiyev və Odessada ruhani seminariyası, Moskva universiteti, Ni-

kolayevdə gimnaziya, Kiyevdə qadın gimnaziyası və digər xüsusi məktəblər kimi tədris müəssisələri mərkəzləri yaranmışdı. Həmin dövrdə mədəni-maarif və elmi cəmiyyətlərin yaradılması, məktəb problemlərinin aradan qaldırılması, xalq məktəblərinin nizamnaməsi, dini tərəqqinin genişləndirilməsi və s. məsələlərlə bağlı proqramların geniş müzakirəsi keçirilirdi. Bolqar inqilabçıları da öz növbəsində maarifçilik yolunda irəliyə doğru atılan hər addımları alqışlayır, milli mədəniyyətin yüksəlişi uğrunda mübarizənin gücləndirilməsini dəstəkləyir, xalq məktəblərini ölkənin fəxri, ışıqlı gələcəyi adlandırırdılar (15, 191).

Rusiyanın cənubundakı bolqar mühacirləri də mədəni hərəkata qoşulmuşlar. Onların fəaliyyətlərinin əsas məqsəd və vəzifələri milli-mədəni hərəkətdə bolqar xalqına dayaq olmaq, düzgün maarifçilik siyasəti yeritmək, təhsil, elm və mədəniyyəti yüksəltmək, məktəblərə, Rusiyaya təhsil almağa gedənlərə köməklik göstərməkdən ibarət idi (3, 113-114).

Mədəni yüksəliş öz növbəsində ölkədə sosial münasibətlərin inkişafına təsir göstərir, yetişmiş məsələlərin həlli uğrunda mübarizədə yeni nəsələ bilik və güc verirdi. Qabiliyyətli gənclər və qızlar Rusiyaya təhsil almağa göndərilir və onlara maddi köməklik göstərilirdi. Vətənə geri döndükdən sonra mədəni – maarif sahəsində öz fəaliyyətlərini sinif məktəblərinin açılmasına həsr edirdilər (11, 341). 60-cı illərin sonlarından balkanlarda qulluq edən rus siyasətçiləri belə qərara gəldilər ki, Bolqarıstanın müstəqilliyi naminə mükəmməl təhsilli kadrlar hazırlanması müstəqil dövlət üçün vacibdir. Hələ 1866-cı ildə Petrovski Əkinçilik Akademiyasında cənub slavyanları üçün təqaüdlər təyin edilmişdi. Odessa bolqar təşkilatı bolqarların ali texniki tədris müəssisələrinə qəbul edilməsi barədə ardıcıl olaraq təqdimat verirdi (1, 173; 6, 251). 1872-1873-cü illərdə Moskva texniki və Peterburq texnologiya institutlarında da bolqar tələbələr üçün təqaüd tərtib edilmişdi (14, 93). Ali təhsilə daha çox gənclər maraq göstərirdilər. 70-ci illərdə Odessanın Novorossiyski universitetində onlarla bolqar təhsil alırdı. Göstərilən onilliyin ortalarında hələ qədimdən cənub slavyanlarına olan ənənəvi köməyin nəticəsi olaraq Moskva Universitetində iyirmidən çox, 1870-ci ildə isə qabaqcıl mərkəz hesab edilən Nikolayev gimnaziyasında 54 bolqar gənci təhsil alırdı. Bolqarlar Rusiyada hətta xüsusi hərbi təhsil almaq imkanı da əldə etdilər. 70-ci illərin ortalarında Odessa hərbi məktəbində Q.İzmirliyev, Q.İvanov, D.Nikolayev, A.Qudjev, S.Kisov, Q.Obretenov sonralar başqaları təhsil aldılar (1, 174; 10, 135). Bolqar xalqının tələbatını nəzərə alaraq mütəxəssis hazırlanmasında Rusiya Slavyan komitələri və rəsmi idarələri əhəmiyyətli köməklik göstərirdilər. Rusiyanın tədris müəssisələrində bolqarlara xüsusi güzəştlər ayrılmışdı. Təhsil haqqından azad edilir, əlavə pul yardımı alır, dərs vəsaiti ilə təmin olunurdular. Moskva, Odessa, Nikolayev, Peterburq, Kiyev və başqa şəhərlərin ali və orta ixtisas tədris müəssisələrində oxuyan bolqarlara ayrılmış təqaüd artırılırdı. Təqaüdü mütqabilində yoxsul təbəqədən olan gənclərin yaxşı təhsil almasına imkan yaranırdı. Tam olmayan məlumatlara görə Bolqarıstanın azadlığına qədər Rusiyada 800-ə qədər gənc mütəxəssis – müəllim, həkim, mühəndis, hüquqşünas,

aqranom, rəssam və başqa kadrlar hazırlanmışdı. Belə aztəminatlı ailədən çıxanlar sonralar formalaşmış bolqar ziyalılarının əhəmiyyətli hissəsini təşkil etmiş, milli – mədəniyyətin inkişafının fəal iştirakçısı olmuşlar. Rusiya hökuməti maarif və mədəniyyətin inkişafına xeyriyyə xidməti də göstərir və belə siyasət yeritməklə bolqar xalqı üzərində öz təsirini möhkəmləndirməyə can atırdı (12, 209).

Rus pravoslav kilsəsi də təhsil almağın vacibliyini qəbul edirdilər. 70-ci illərdə onlarla bolqar Odessa və Kiyev ruhani məktəb və seminariyalarında, Moskva və Kiyev ruhani akademiyaalarında təhsil alırdılar. 1871-ci ildə kilsənin köməyi və xərci ilə Rusiyada 27, 1876-cı ildə isə 15 bolqar təhsil alırdı. Dördüncü sinifə qədər seminariyanın tədris proqramı ümumtəhsil xarakteri daşıyırdı. Rusiyanın tədris müəssisələrində keçirilən islahata əsasən 1863-cü ildən 1879-cu ilədək seminariyanın ümumtəhsil siniflərini bitirənlər imtahansız universitetlərə qəbul olunurdular. Bolqar məktəbliləri də bu güzəştdən istifadə edirdilər. N.Bonçev, M.Drinov, D.Ruskov, S.Mirkov, D.Kerekov, P.Çokov, A.Manolov, N.Radomirov və bir çox başqa seminaristlər universitetin tələbəsi oldular (1, 174). Moskva, Kiyev universitetlərinin ilk yetişdirmələrinin böyük hissəsi Moskva və Odessa xeyriyyə təşkilatlarının və rus hökumətinin maddi köməyi sahəsində təhsil ala bilməşlər (7, 367). Rusiyanın tədris müəssisələrində təhsil alan bolqarların sayı nəzərəcarpacaq dərəcədə artırdı. Moskva, Peterburq, Odessa, Kiyevdə təhsil alan gənclərə bolqar həmyerliləri böyük köməklik göstərirdilər. V.Aprilov, N.Palauzov, Y.Denkoqlu, Rusiyada böyümüş və təhsil almış N.Qerov rus – bolqar əlaqələrinin möhkəmlənməsində böyük rol oynamış, milli – maarifin, milli – mədəniyyətin yüksəlişi uğrunda mübarizə aparırdılar (13, 43).

Rusiyanın təhsil sahəsində apardığı siyasətindən məlum olur ki, təhsil alanların bir qismi imkanlı təbəqənin övladlarından ibarət idi. Bütövlükdə təhsil alan bolqarların sosial təbəqəsini xırda burjuaziya təşkil edirdi. Xırda burjua nümayəndələri və şəhərin orta təbəqəsindən Rusiyaya oxumağa göndərmək üçün təqdim ediləndə təqaüdlə təmin olunurdular. Bolqar gənclərinin təhsilinə əsasən xeyriyyə cəmiyyətləri, xüsusilə də Moskva Slavyan Komitəsi köməklik göstərirdilər. 70-ci illərdən isə yeni təşkilatlar yaranır. 1869-cu ildə Moskva Slavyan Komitəsinin Kiyev şöbəsi, 1868-1869-cu illərdə isə Peterburq Slavyan Komitəsinin şöbəsi açılır, 1870-ci ildə Odessada Kirill və Mefodi adına Slavyan xeyriyyə cəmiyyəti yaradılır (1, 174; 5, 123).

XIX əsrin 60-70-ci illərində Rusiyanın cənubundakı bolqar mühacirləri də yaratdıqları təşkilatlar vasitəsilə bolqar mədəni hərəkətinə köməklik göstərirdilər. Bolqar şairi və görkəmli xadimi P.Slaveykov hələ 60-cı illərdə ilk dəfə olaraq Odessa bolqarlarının maarifin inkişafına, Qabrov məktəbinə köməyinə qiymət vermişdir. Tədqiqatçıların da böyük bir qismi rus – bolqar mədəni əlaqələrinə maraq göstərmişlər. M.Dıxan, L.Lyaşenko, S.Nikitin, C.Qenov, K.Poqlubko və b. əsərlərində bolqar mühacirlərinin maarif, elm, mədəniyyətdəki mövqeyindən bəhs etmişlər (3, 8-9; 6,251). 60-70-ci illər milli

– azadlıq hərəkatının yeni yüksəliş dövrü olduğundan bədii ədəbiyyatın əsas mövzusu bu mübarizəyə həsr olunmuşdur. Rusiyada mühacir həyatı yaşamış çoxlu sayda bolqar yazıçıları yetişmişlər. Petko Slaveykov, Vasil Drimev, Qeorqi Rakovski kimi yazıçı və şairlərə bu mühütün təsiri olmuşdur (2, 692; 12, 49).

70-ci illərdə Bolqarıstan və Rusiya mədəni əlaqələrində əsas fakt kimi rus təhsil müəssisələrində bolqar qızlarının təhsil almasında ictimai təşkilatların rolu olmuşdur. Hələ 50-60-cı illərdən ilk dəfə bolqar qızları Rusiyaya təhsil almağa gəlirdilər. Lakin qadın məktəblərində müəllim çatışmazlığı nəticəsində təhsilin inkişafı ləngiyirdi. Bolqarıstanın qadın məktəbləri üçün müəllim hazırlanması rus təhsil müəssisələrində 70-ci illərdən əhəmiyyətli dərəcədə artdı. 1870-ci ildə bolqar cəmiyyəti və Odessa təşkilatının çoxsaylı müraciətlərinə cavab olaraq Kiyev qadın gimnaziyasında əlavə olaraq 10 qıza təqaüd təyin edildi. Moskva Slavyan Komitəsi və onun Peterburq, Kiyev şöbələri də yeni təqaüdlər təsis etdilər (15, 97). Bolqar qızları üçün dövlət təqaüdü Odessada da ayrılmışdı. Artıq 1871-ci ildə gimnaziyada 30-dan çox məktəbli təhsil alırdı. 1870-ci ilin noyabrında Moskva Slavyan Komitəsi nəzdində Damskoye şöbəsi yaradılır. Əsas məqsədi Alekseyev qadın kilsəsində gimnaziya təhsili proqramı əsasında slavyan qızları üçün məktəb yaradılması idi (4, 175; 15, 106). Alekseyev kilsəsi nəzdində təhsil müddəti 5 il davam edirdi. Bu məktəb 1878-ci il iyul ayından Moskva Slavyan Komitəsi ləğv edilənə qədər fəaliyyət göstərdi. Bolqar qızları Moskvanın digər təhsil müəssisələrində yerləşdirildi. 1871-ci ildən 1876-cı ilədək Moskvada 16 bolqar qızı təhsil alırdı. Moskva komitəsi məktəblərin tədris vəsaitlərini təmin etməklə bərabər, pedaqoji işçilərin də əmək haqqının ödənilməsini öz üzərinə götürürdü (1, 176; 4, 110). Rusiyanın bolqar ziyalılarının hazırlanmasına böyük təsiri nəticəsində XIX əsrin 50-ci illərinin sonlarından 70-ci illərinin sonlarına qədər rus tədris müəssisələrində 700-ə qədər bolqar təhsil almışdı. Rusiyada hazırlanan kadrların bolqar mədəniyyətinin inkişafında, ölkənin azadlığında əhəmiyyətli rolu olmuşdur (1, 176; 14, 159).

Bu dövrdə Rusiyada olan bolqar həmyerliləri də əhəmiyyətli rol oynayırdılar. Sonralar ticarətçilər içərisindən Aprilov, Palayzov və başqaları kimi xalq təhsili və maarifinin qabaqcıl mübarizləri yetişirdi. Həmin tacirlər tərəfindən çoxlu bolqar məktəbləri açılırdı. Varlı həmyerlilərin köməyi sayəsində Bolqarıstanda rus ədəbiyyatı və təhsili üstünlük təşkil edirdi. Təhsillərini Rusiyada başa vuran onlarla, yüzlərlə bolqar gənclərinin nümayəndələri xalq maarifinin müxtəlif sahələrinin təşkilatçılarına çevrilirdilər (15, 60-64). Bolqar ziyalıların hazırlanması bütün slavyan komitələri və dövlətin nəzarətində olmuşdur. Rusiyadan vətənə geri dönənlərin əksəriyyəti müəllimlərdən ibarət idi. Onların əsas fəaliyyəti milli məktəblərin yaradılması və yeniləşməsi ilə bağlı olmuşdur. Qabaqcıl ziyalılardan B.Drimev, R.Karolev, U.Kovacev, D.Blaqoev, Y.Xristovic, S.Sirmakov, Y.Qezelev, P.Qencev, A.Toşeva və başqaları təhsilin yeni metodikasını hazırlamışlar. Bolqarıstanda müəllim

hazırlayan ilk tədris müəssisəsi ilk qadın məktəbləri yaradır, Qabrov məktəbini gimnaziyaya çevirirlər (10, 139). Eyni zamanda bolqarlar yeni yaranmış məktəb, kitabxana, müxtəlif maarif təşkilatlarının fəaliyyəti üçün Rusiyadan kömək istəyirdilər. 70-ci illərdə Rusiya Konstantinopolda bolqar məktəbinə, Oxridə Kirill və Mefodi adına məktəbə və b. köməklik göstərməyi davam etdirirdi. Yeni yaranan milli məktəblərə böyük köməklik göstərməklə yanaşı müxtəlif sahələr üzrə xeyli sayda dərslük və ədəbiyyat göndərirdi (12, 208). Bolqar şəhərlərindəki rus konsulluğuna məktəblərin dərslüklərlə təmin edilməsi ilə bağlı yerli əhalidən tez-tez müraciətlər olurdu. Belə ki, bolqar məktəblərində hətta vacib olan dərslük ədəbiyyatları çatışmırdı. Rusiyada təhsil almış pedaqoqlar rus dərslük vəsaitlərini tərcümə etməklə onların təbliği ilə də məşğul olurdular (13, 249).

Artıq 70-ci illərdən bolqar dərslükləri işıq üzü görməyə başladı. Rusiyada təhsil almış hazırlıqlı pedaqoqlardan D.Blaqoev və İ.Kovacev uğurlu əlifba tərtib etdilər. 1870-1878-ci illərdə rus bədii ədəbiyyatlarından hissələr daxil olan 10 cildə oxu kitabı çap olundu. Tarix dərslüklərinin yaradılması vətənpərvərlik hissələrinin təcəssümü idi. 1870-ci ildə D.Mançev rus dilindən ümumi tarix dərslüklərini tərcümə etmiş, 1872-ci ildə isə bolqar tarixini çap etdirmişdi. Bolqarıstanın azadlığına qədər çoxlu coğrafiya dərslükləri də nəşr olunmuşdu (1, 178; 10, 141). Bolqar elminin tanınmış nümayəndələrindən, uzun müddət Rusiyada işləmiş bolqar tarix elminin bünövrəsini qoyan M.Drinov cənub slavyanlarının orta əsrlər tarixini tədqiq etmişdir (8, 176; 13, 236).

Beləliklə, rus – bolqar fəal mədəni əlaqələri bolqar məktəblərinin dərslük ədəbiyyatları ilə təmin olunmasına şərait yaratdı. Əvvəla dərslüklərin müəllifləri, tərcüməçilərinin əksəriyyəti Rusiyada təhsil almış pedaqoqlardır, ikincisi çoxlu sayda rus dərslük vəsaitləri tərcümə olunurdu və nəhayət şagirdlərin daha asanlıqla qavradıqları rus dili dərslükləri bolqar məktəblərində geniş istifadə və təbliğ olunurdu. Rusiyanın bolqar məktəblərini dərslük ədəbiyyatı ilə təmin etməsi, maddi köməyi, pedaqoji kadrların hazırlanması Bolqarıstanda milli məktəblərin bərpa və fəaliyyətinə müsbət təsirini göstərmişdir. Lakin bolqar cəmiyyətinin rus ədəbiyyatı ilə tanışlığı yalnız dərslüklərin tərcüməsi ilə məhdudlaşmır (14, 209). Rus dilini bilən bolqarlar bədii və elmi ədəbiyyatları da tərcümə edirdilər. 1872-ci ildə ilk dəfə olaraq bolqar dilinə N.Qoqolun əsəri tərcümə edilmişdi. Təbiidir ki, bolqarlarda öz ölkələrinə həsr olunmuş tarixi əsərlərin öyrənilməsinə maraq oyanırdı. Rus ədəbiyyatının tərcüməsinə rus konsulluğu da öz köməkliliyini göstərirdi. Onlardan A.S.Puşkinin, İ.S.Turqenevin əsərləri, bolqar tarixi, rusiya tarixi və başqa tərcümələr ön planda idi. Xüsusi qeyd edilməlidir ki, bolqar dövrü nəşriyyatının rus müəlliflərinin əsərlərinin yayılmasında böyük rolu olmuşdur. Kitablar məhdud nüsxələrlə çap olunur, qəzet və jurnallar ucqar şəhər və kəndlərə yayılırdı. 1857-1878-ci illərdə bolqar nəşriyyatında rus dilində 126 tərcümə nəşr olunmuşdu (9, 107; 13, 95). Oxucular rus müəlliflərinin əsərləri ilə tanış olur, xüsusilə də XIX əsr ədəbiyyatının daha yaxşı nümunələrinə maraq göstərirdilər. Bəzən bolqar

ziyalılarının nümayəndələri təcavüzkar rus yazıçılarının əsərlərinin ana dilində nəşr olunmasına qarşı etirazlarını bildirdilər (1, 179; 12, 63).

Son onilliklərdə Bolqarıstanın azadlığı ərəfəsində rus inqilabçı demokratları tərcümə əsərlərini gizli nəşriyyatlar vasitəsilə yayırdılar. Bütövlükdə 1806-cı ildən 1894-cü ilədək 176 nəfər bolqar tərcümə ilə məşğul olmuşdur ki, onun da 63 nəfəri Rusiya tədris müəssisələrinin yetişdirməsidir (15, 199). Kitabları Rusiyada təhsilini başa vuran gənclər və qızlar özləri ilə vətənə gətirirdilər. 1871-ci ildə Slavyan xeyriyyə komitəsi rus konsulluğu vasitəsilə 14 şəhər kitabxanasının oxu zalına (Stara – Zaqor, Vidin, Sviştov, Elena, Kazanlık, Kalofer, Sofiya və b.) dini məzmunlu kitablar göndərmişlər. Peterburq komitəsi ilk dəfə olaraq Bolqarıstana 7617 nüsxə müxtəlif ədəbiyyat, eyni zamanda dərsliklər göndərmişdi. Bolqarıstanda rus ədəbiyyatının yayılmasında könüllü fədailərin, Rusiyadakı bolqar mühacirlərinin xüsusi nümayəndələrinin təşəbbüskarları, rus ziyalıları, nəşriyyat redaksiyasının böyük rolu olmuşdur (2, 59).

Bundan əlavə 70-ci illərdə bolqar məktəblərində məktəbli cəmiyyətləri yaratmağa başladılar. Əsas diqqəti şəxsi kitabxanalara rus dilində olan ədəbiyyatların toplanmasına yetirirdilər. 1876-cı ildə Qabrov məktəbli kitabxanasında olan 500-dən artıq kitabın əksəriyyəti rus dilində idi. 1875-ci ildə Plovdiv məktəbli cəmiyyətinin şəxsi kitabxanasında Peterburq nəşriyyatından ucuz qiymətə əldə edilmiş rus dilində çoxlu kitablar mövcud idi. 1876-cı ildə Odesadan Plovdivə 1550 cildə kitab göndərilmişdi. Ümumiyyətlə Bolqarıstanda rus ədəbiyyatının əldə edilməsi geniş yayılmışdı. Xüsusi qeyd edilməlidir ki, ən yaxşı bədii, elmi, pedaqoji ədəbiyyatların nümunələrinin tərcüməsi vasitəsilə bolqar cəmiyyəti bir çox ölkələrin əsərləri ilə tanışlığa nail olmuşdur (15, 260; 16, 380). Müasir tədqiqatçılar belə bolqarların Avropa mədəniyyəti ilə əlaqəsində rus dilində olan nəşrlərin böyük rol oynadığını qeyd edirlər (1, 181; 13, 77).

Yeni bolqar ədəbiyyatının inkişafında Rusiyanın xeyriyyəçilik münasibətlərinin təsiri olmuşdur. Demək olar ki, bütün görkəmli bolqar yazıçıları XIX əsrin 50-70-ci illərində Rusiyada təhsil almışlar. Hətta heç vaxt Rusiyada olmayan yazıçılar belə rus ədəbiyyatının təsiri altına düşmüşlər. 70-ci illərdə bolqar ədəbiyyatında realizmə daha çox üstünlük verirdilər (5, 119). Rus dramaturgiyasının təsiri Luben Karavelov, Xristo Botev və başqalarının yaradıcılığının formalaşmasına öz töhfəsini vermişdir. Rus mədəniyyətinin təsiri Bolqarıstan rəssamlığında da özünü göstərirdi. Nikolay Pavloviç və Peterburq Rəssamlıq Akademiyasını bitirmiş S.Dospevski rus realist rəssamlıq məktəbi ilə yaxınlıqlarını əsərlərində canlandırmışlar. Müxtəlif incəsənət muzeylərində də rus-bolqar mədəni əlaqələrinin bariz nümunələri öz əksini tapmışdır (2, 69; 8, 9-10).

Rus-bolqar mədəni əlaqələrinin əsas səhifələrindən birini jurnalistika sahəsindəki əlaqələr təşkil edir. Bolqar müxbirləri rus dövrü mətbuatı ilə ənənəvi əməkdaşlıq əlaqələrini davam etdirirdilər. Bolqar yazıçılarının rus mət-

buatındakı çıxışları Rusiyanın xarici siyasət məsələsində ictimai rəyinə, xüsusilə də Balkan məsələsindəki mövqeyinə təsir etmişdir. 70-ci illərin Şərq böhranı dövründə belə rus-bolqar mədəni əlaqələri kəsilməmiş, 1876-cı il Aprel üsyanı dövründə də Rusiya bolqar maarifinə, mədəniyyətinə, məktəblərinə, müəllimlərə öz köməkliyini göstərmişdir. Çoxlu bolqar müəllifləri hətta 1877-1878-ci illər rus-türk müharibəsi zamanı da rus nəşriyyatı ilə əməkdaşlıq edirdi. Bolqar müəllifləri tez-tez rus mətbuatındakı çıxışlarını iki ölkənin coğrafi yaxınlıq əlaqələrinə həsr edir, çap etdirdikləri məqalələrinin məzmununda rus cəmiyyətinə müraciətlər səsləndirir və onları bolqar azadlıq mübarizəsinə dayaq olmaq çağırışı ilə səsləyirdilər (3, 103).

Rusiya hökumətinin bolqar mədəniyyəti üzərində öz təsirini möhkəmləndirməyə can atmaqla yeritdiyi mədəni siyasətə baxmayaraq göstərilən illərdə bolqar-rus mədəni əlaqələrinin tərəqqisi bolqar milli mədəniyyətinin inkişafında bir sıra nailiyyətlər əldə edilməsinə səbəb olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Болгаро-российские общественно-политические связи в 50-70-е гг. XIX в. Кишинев, Штиинца, 1986, 267 с.
2. Державин Н.С. Племенные и культурные связи болгарского и русского народов. М.-Л., Акад. Наук СССР, 1944, 86 с
3. Забунов И.Д. Болгары юга России и национальное болгарское возрождение в 50-70 гг. XIX в. Кишинев, Штиинца, 1981, 160 с.
4. Из истории русско-болгарских отношений. М.: Акад. Наук СССР, 1958, 291 с.
5. История и культура Болгарии. М.: Наука, 1981, 351 с.
6. История на Болгария XV-XIX век. К.Анубис. София, 2006, 283 с.
7. История южных и западных славян. М.: Московский Университет, 2001, 687 с.
8. Константинов П. Сокровища Болгарии. София, Любородие, 2003, 225 с.
9. Мəmmədov H. Bolqarıstan tarixi. Bakı: Elm və Təhsil, 2009, 271 s.
10. Никитин С.А. Очерки по истории южных славян и русско-балканских связей в 50-70-е годы XIX в. М.: Наука, 1970, 328 с.
11. Орлов А.С., А.Ю.Полунов, Ю.А.Терещенко. Основы курса истории России. М.: Простор, 2006, 637 с.
12. Поглубко К.А. Из истории болгаро-российских культурных связей 40-70 годов XIX в. Кишинев, Штиинца, 1976, 179 с.
13. Русско-болгарские фольклорные и литературные связи. В 2-х томах, Т. 1. Л.: Наука, 1976, 375 с.
14. Россия и освобождение Болгарии. М.: МГУ, 1982, 191 с.
15. Степанова Л.И. Вклад России в подготовку болгарской интеллигенции в 50-70-е гг. XIX в. Кишинев, Штиинца, 1981, 214 с.
16. Франтишек Дворник. Славяне в европейской истории и цивилизации. М., Языки славянской культуры, 2001, 799 с.

БОЛГАРО-РОССИЙСКИЕ КУЛЬТУРНЫЕ СВЯЗИ В 60-70-е ГГ. XIX ВЕКА

З.Н.НУРИЕВА

РЕЗЮМЕ

В 60-70-е гг. XIX в. общественность России и Болгарии стремились упрочить культурные связи и активизировать просветительское движение болгар. В решении многообразных задач развития культуры болгарский народ, как и предыдущие десятилетия, опирался на помощь России.

Культурные связи рассматривались правительством России как важный фактор укрепления взаимоотношений двух стран и действенное средство усиления российского влияния на болгарское население.

Интенсивное и многостороннее культурное общение с Россией в третьей четверти XIX в. имело благотворные последствия для становления национальной школы, развития литературы, науки, искусства Болгарии. Знакомство с передовыми достижениями русской общественно-политической мысли и культуры становилось существенным элементом болгаро-русских связей. Помощь России в подготовке болгарской интеллигенции была весьма внушительной.

Ключевые слова: искусство, Болгария, связь, образование, наука

BULGARIAN-RUSSIAN CULTURAL RELATIONS IN THE 60-70 YEARS OF THE XIX CENTURY

Z.N.NURIYEVA

SUMMARY

60-70 years of the XIX century is the time of development of the multiple-field cultural relations between the Russian and Bulgarian people. Rich ancient culture of Bulgarian people has always been in the interest of Russia. The decision of manifold problems of the cultural advance of Bulgarian people still relied on Russia's assistance. One of the basic indicators of the cultural ties between the two countries was education of Bulgarian youth at the educational establishments of Russia.

Training intellectual specialists among Bulgarian people developed the national culture. With its cultural policy, the Russian government was strengthening its influence over the Bulgarian culture. The development of the Bulgarian – Russian cultural ties developed Bulgarian national culture.

Key words: culture, Bulgaria, relations, education, science